

ԱԴԱՆՆԵՐԸ

Տասնևիններորդ դարու կիսից Եւրոպայի քաղաքական կեանքում սկսում է դեր խաղալ աշխատանքը դասակարգը: Ժամանակակից փելիսոփան, հրապարակախօսը, գեղարուեստագէտը, վիպասանը, քաղաքագէտը, տնտեսագէտը ու բանաստեղծը այլ ևս չեն կարող աշխատել թողնել աշխատանքի գաւակին և աշխատանքն ու գիւղացին դառնում են մարդկային մտքի և երևակայութեան ստեղծագործութեան գլխաւոր նիւթը:

Իտալուհի բանաստեղծուհի Ադա Նեգրան, որի ոտանաւորների առաջին հայերէն թարգմանութիւնը կատարել է պ. Յակոբեանը, իւր հայրենիքի աշխատաւոր դասակարգի և գիւղացու երգչուհին է, ժողովրդի ցաւերի բաղմամբիւ եւրոպացի երգիչներից զօրեղներից մէկն է: Եւ աւելի ազդեցիկ են նրա երգերը, որովհետեւ նրանք կրում են կնոջ լատուկ բարձր անկեղծութեան հասած անզուսպ համակրանքի դրոշմ դէպի իւր հերոսները: Անձնական կեանքի տպաւորութիւնները աւելի սերտ կերպով էին կապել երգչուհուն իւր հայրենիքի աղքատ ժողովրդի հետ, որի ցաւերը և վշտերը նրա հոգւոյ հետ անբաժան են: Չնայելով, որ Ադա Նեգրան ինքը իւր մանկութիւնը դառն աղքատութեան մէջ է անցրել և իւր մօր հետ միասին սեփական ձեռքերի քրտինքով են հայթայթել ապրուստը՝ կեանքը սակայն չէր կարողացել ճնշել այս զօրեղ հոգին, որ իւր մեծ հայրենակցի—Լէօնպարդիի նման վատատես չգարձաւ, այլ ընդհակառակը կեանքի դառնութեան դէմ կռուելու արիւթութիւն է ներշնչում իւր ընթերցողներին: Ահա Ադա Նեգրու մեծութեան մի ապացոյցը: Գաիւ ներշնչել կեանքի դժուարութեան դէմ—ահա նրա եռանդուն քնաւորութեան լատկանիշը: Թէև պ. թարգմանի-

չը իւր յառաջաբանում բերում է մի քանի տեղեկութիւններ Ադա Նէգրիի կենսագրութիւնից, սակայն այդ կարճ կենսագիրը այնքան աղքատ է, որ համարեա ոչինչ հասկացողութիւն չէ տալիս երգչուհու կեանքի մանրամասնութիւնների մասին, ուստի այդ տեղեկութիւնները անպէտք ենք համարում կրկնելու: Մտքի և բովանդակութեան կողմից Ադա Նէգրիի ոտանաւորները այնքան համակրելի են, արծարծած զգացմունքները այնքան թարմ, անկեղծ և ուժեղ, որ աւելորդ չենք համարում մի փոքր աւելի կանգ առնել նրա բանաստեղծութեան մասին խօսելու և ապա թարգմանութեան առիթով մի քանի դիտողութիւններ կանենք: Աղքատի վիշտը ու տառապանքը, աշխատաւորի արդար քրտինքը, խոցուած սրտերի բիւր վըշտերի վէրքերը, բոթաբեր մահը, փողոցի անտէրունչ մանկան կրած ծեծն ու հայհոյանքները, թափառաշրջիկ լանցաւոր գիշերները, դաժան կարիքը իւր բիւր անէծքներով—ահա Ադա Նէգրիի երգերի մէջ տիրապետող մօտիվները: «Աշխատել ես դու» վերնագրով ոտանաւորի մէջ երգչուհին մերժում է այն երիտասարդի կըքոտ սէրը, որ աշխատանքի զաւակ չէ, որովհետև նրա հերոսը աշխատաւորն է:

Բայց դու մեղսոտ կեանքի զաւակ—հաճոյքների սիրահար,
 Ձեռ աշխատել, ապրել ես զուր—կեանքը օտար քեզ համար,
 Դու պնդես էլ փայփայուած ես, բաղդախնդիր ստահակ,
 Աորի՛ր անարգ... քեզ համար ես պահած ունիմ լոկ զզուանք:

Այսպիսով քաղաքի կեղծ քաղաքակրթութեան բարեքը չէ շլացնում երգչուհուն և ոչ մեծատունի փաթեամ կեանքը, որովհետև նա սիրում է ջլուտ և ուժեղ բազուկները, վէս հասակը, ալ գոյնը թուխ ալտերի և ժայռից ամուր նորա կուրծքը:

Եւ գիտէր ո՛վ է իմ սրտի սիրած՝
 Դարբինը հսկայ—իւր սալի նման,
 Նրա քաջառողջ հասակի դիմաց
 Ես երևում եմ մանուկի նման:
 Երբ կրակի մօտ երկաթ է ջարդում,
 Թափով զարկ տալով մէկ մէկու հետքից,

Երբ նրա վիզը բրախնքն է պատում,
 Ու կրակ ցայտում խոշոր աչքերից,
 Այդժամ նրանով ես հպարտացած՝
 Պատրաստ եմ փարեւել նրա մերկ կրծքին,
 Սիրել անբաժան աշխարհ մոռացած՝
 Դարձնել կուռքս, ու տիրել սրտին:
 Յոգնած բանելույ, մրոտ երեսով
 Մտնում է դարբինս ժպիտը դէմքին
 Եւ մի վայրկեանում ուժեղ թևերով
 Տեսնում եմ փարեւց նա իմ լայն կրծքին:

Թէեւ երգչուհին չգտաւ իւր համար աշխատանքի
 գասակարգից կեանքի ընկեր, այլ մի հարուստ վաճա-
 ոական, բայց այս հանգամանքը ոչ միայն չթուլացրեց
 նրա սէրը դէպի թոյլերը և թշուառները, այլ ընդ-
 հակառակը աւելի ուժեղացրեց նրա ջերմ զգացմունք-
 ները դէպի ամբոխը: Իւր սիրելիին էլ նա ներշնչում
 է թշուառին սիրելու ձգտում:

Եթէ սիրում ես, տո՛ւր ինձ բո ձեռքը,
 Երթանք միասին փշոտ ուղիով,
 Թշուառ ամբոխի արցունքն ու վէրքը
 Կրենք մեր սրտում, տանենք երկուսով:
 Օ, իմ վարդերը բեզ են պառկանում,
 Որ տնուցել եմ ծածուկ վայրերում:
 Արցունքն է նրանց ջրել գեշերով
 Զգայուն սիրտս ջերմացրել սիրով:
 Դէպի թոյլերը ուրեմն գնանք,
 Նրանց նւիրենք մեր ծաղիկները,
 Թող մեզ հարազատ սիրելի դառնան
 Այդ թշուառների կացարանները:
 Մթին որջերը, խոնաւ հիւղերը
 Թող մեզ ծառայեն որպէս տաք կողինք,
 Խեղճ, բազմաչաբ հալածւածները
 Երկուսիս թող մի կաղմեն ընտանիք:
 Մեր սէրը վառւած՝ ծաւալ կոտանայ,
 Կլուսաւորի ստոր աշխարհը,
 Եւ երկրիս վրայ օրէնք կդառնայ
 Պիրել ու ներել թշուառ եղբօրը:

Այստեղից երևում է, որ երգչուհին սակայն կեանքի մէջ դառնութիւն և վիշտ տեսնելով հանդերձ չէ ընկճւում չարիքի ծանրութեան տակ, այլ ընդհակառակը հաւատում է սիրոյ և աշխատանքի յաղթանակին: «Ողջոյն քեզ կարիք» ոտանաւորի մէջ բացարձակ կռիւ է յայտնում նրան առանց կասկածելու, որ պիտի խորտակէ նրա կապանքները:

Օ, անհոգ կացիր, չեմ ընկնիլ յաղթուած՝
 Կեանքի գոռ մարտում ծաղիկ հասակիս.
 Տարերբների մէջ, տանջանքի բովում
 Կամրանայ հոգիս, կիթիթի դարուն:
 Օ, դաժան կարիք, վհուկ պլանդակ՝
 Սև ծածկոցի տակ—քեզնից չեմ սարսում,
 Տանջուած, բորբոքուած անյաղթ կրծքիս տակ
 Խեղճ ժողովրդի արիւնն է հոսում.
 Հեռու ինձանից վախ ու շղթաներ,
 Հողիս ճախրում է դէպի ջինջ եթեր:

Սուհասարակ պէտք է մի նկատողութիւն անել, որ մեր երգչուհու բանաստեղծութիւնը թէև վերին աստիճանի ջերմ զգացմունքներ են զարթեցնում դէպի ընկճուածները և թշուառները, բայց միևնոյն ժամանակ շատ միակողմանի է նրա մոլստան և մօտիւններով աղբատ:

Գալով հայերէն թարգմանութեանը՝ դիտելու է, որ մենք ստուգելու միջոց չունենք Յ. Յակոբեանի աշխատութեան արժէքը, որովհետև իտալերէն բնագրի հետ չենք կարող համեմատել: Թարգմանչի մի նկատողութիւնից երևում է, որ նա էլ իտալերէն չգիտէ, բայց մի իտալացու միջոցաւ ծանօթացել է բնագրի հետ: Գրքի յառաջաբանից երևում է, որ թարգմանիչը իւր ձեռքի տակ է ունեցել ուղեսերէն երկու թարգմանութիւններ — Փ. Շ. ՄԵՅԼԵՄԻ-ի և «Ворьба и Любость» А. Е. Եթէ ընդունելու լինենք, որ թարգմանիչը աւելի օգտուել է այս թարգմանութիւններից քան բնագրից—այն ժամանակ պէտք է նկատենք, որ թարգմանութիւնը թէև կրում է աշխատանքի կնիք, բայց ազատ թարգմանութիւն է: Մի քանի ոտանաւորների հա-

մեմատութիւնը կատարելապէս պիտի ապացուցանէ մեր ասածները: Ամենայն իրաւամբ Ադա Նէգրիի քննադատները նրա «Աշխատել ես դու» վերնագրով ոտանաւորը լաւերից մէկն են համարում, ուստի և մենք ստուգենք այս երգի թարգմանութիւնը ռուսերէնի հետ: Այս թարգմանութիւնը փոխադրած է տասնևհինգ վանկանի ոտանաւորով, որ աւելի վայել է դիւցազներգական երկերին: Հեղինակի ընդհանուր մտքերը ճիշտ են հաղորդուած, որքան կարելի է հասկանալ ռուսերէնից, բայց ոչ խիստ հարադատութիւն և ոչ թովիչ բանաստեղծական աւիւն կայ: Հետեւալ մի կտորի համեմատութիւնը բաւական է իմանալու, որ թարգմանութիւնը տւելի շուտ պրոգայի է նմանում.

Но скажи, знакомъ ты съ душою и тревогою,
Ты, сражался-ль храбро съ властною судьбою?
Разскажи, страдалъ ты за людей до боли,
И какіе въ сердцѣ помыслы живутъ?!
Ты молчишь тревожно... прочь отъ груди знойной,
Свѣтскіе досуги воскреси опять
И люби развратницъ съ душою спокойною
Золото не въ силахъ мною обладать.

Բայց ասա ինձ, ծանօթ ես դու վշտերի հետ դարաւոր,
Մարտել ես հերոսի պէս վիճակիդ դէմ բռնաւոր,
Եւ որպէս մի վախկոտ ստրուկ չե՞ս վհատել նեղ ժամին,
Չես խուսափել հաս վտանգից, որ զո՞հ չտաս դու կեանքին:
Անդուլ գործից առաջացած ցո՛յց տո՛ւր ձեռքիդ կոշտերը,
Ես կիմանամ սիրո՞ւմ ես դու արդեօք աչնիւ աշխատանք,
Ասա՛ գոնէ, տանջո՞ւնել ես դու մինչև սրտիդ խորքերը
Չարքաշ, թշուառ մարդկանց համար— և ի՞նչ է քո նպատակ:

Հէնց առաջին տողից երևում է, որ թարգմանիչը շատ ազատ ձեռով է փոփոխել բանաստեղծի ոչ միայն ոճերը, այլ նոյն իսկ միտքը: Дума и тревога թարգմանել է «դարևոր վիշտ», թէև հեռաւոր նմանողութիւն իսկ չկայ այս հասկացողութիւնների մէջ: Նոյնպէս հարազատ չէ ի հարկէ трудная дорога պարբերութեան թարգմանութիւնը «նեղ ժամին» և այլն և այլն: Վերջին երկու տողի մէջ բառեր է աւելացրած վանկերի չափը

պահելու համար: Այս է պատճառը, որ թարգմանութիւնը հակիրճ չէ դուրս եկել: «Իժմադտը» վերնագրով ռուսականորի ընթերցումը կատարելապէս որոշում է թարգմանութեան եղանակը:

Плачет море, и слезы кипучею волною,
Прижимаясь къ скаламъ, журчатъ...
И безстрастное небо прониклось тоскою
И, нахмурившись тучею свинцовою, съ грозою,
Мечетъ стрѣлами огненный взглядъ...

Ողբում է ծովը... և արցունքները ալիքով եռուն
Միմեանց ճնշելով ժայռոտ ափերին տներում են հեռւմ.
Եւ կամարը խիստ, յօնքերը կիտած, համակուած վշտով,
Վապարեայ ամպերն իրար խռնելով լուռ ու անտարբեր
Մալլ բարձունքից շեշտում է դէպցած հրեղէն շանթեր:

Այս թարգմանութիւնը համարձակ կարելի էր փոխադրութիւն կամ նմանողութիւն անուանել: «Журчатъ թարգմանած է «տներում է և հեռւմ», ОГНЕННЫЙ ВЗГЛЯДЪ — «հրեղէն շանթեր»: Ամբողջ ոճեր աւելացրած են հեղինակի տողերին, որ նոյնպէս թարգմանութեան թերութիւն պէտք է համարել: Երրորդ տողի մէջ СВИНЦОВОЮ тучею խօսքերը բոլորովին չէ թարգմանուած:

Плачет море... и слышны въ немолчныхъ рыданьяхъ
Горестъ мукъ, опозоренныхъ слезъ,
Жажда свѣта, любви и лобзанья,
И безумныя слышатся вопли страданья
И проклятыя осмѣянныхъ грезъ...

Ողբում է ծովը... և նրա անզուսպ հեկեկանքներում
Լսում է հառաչ, արցունք բռնութեան—կրած վշտերու...
Լսում է կեանքի սիրոյ ցնորում—ջերմ համբոյրների...
Եւ թւում է թէ՛ ժպտում է բողբոջ կոյսի ջերմ կրծքից
Եւ անէծք նրան, որը անարգեց իր սէրն անբիծ:

Немолчныя рыданья թարգմանած է անզուսպ հեկեկանք, որ նոյնպէս հարազատ չէ, որովհետեւ немолчный—անլուռ—դեռ անզուսպ ասել չէ: ОСМѢЯННЫХЪ грезъ—անբիծ սէր: Грезы խօսքը ունի հայերէն շատ բանաստեղծական «անուրջ» թարգմանութիւնը: Ինչ

խօսք, որ ПЛАЧЕТЬ նույնպէս ճիշդ չէ ողբալ բայով փոխադրելը: Այսպէս կարելի է անվերջ նկատողութիւններ անել, որ թարգմանութիւնը մերձաւոր չէ, բայց մենք պարտաւոր ենք ասելու, որ առհասարակ քնարերգական երկերի թարգմանութիւնը շատ դժուար բան է և գեղարուեստական ու հարազատ թարգմանութիւն յաջողում է միայն ի բնէ տաղանդաւոր բանաստեղծներին: Իբրև ազատ թարգմանութիւն սակայն պ. Յակոբեանի գրքովը արժանի է կարգալու, որովհետև մեր աղքատիկ գրականութեան համար նոր մտքերի և զգացմունքների արծարծումը հարկաւ արդիւնաւոր գործ է: Հետաքրքրական կ'լինի, եթէ Ադա Նեգրիի ոտանաւորներից գէթ մի քանիսը փորձէին թարգմանելու պ. Յ. Յովհաննիսեանը, Յ. Թումանեանը, Աղայեանը, Ա. Ծատուրեանը և այլք: Ընդհանրապէս մեր բանաստեղծները խուսափում են թարգմանելուց, թէև տաղանդաւոր թարգմանութիւնները ոչ սակաւ օգտաւէտ են և կարևոր, քան թէ մեր տնաբոյս ախ ու վախերը: Վերջապէս ինչ որ կարելի է թարգմանութիւնների միջոցաւ արտայայտել, շատ անգամ անկարելի է ստեղծել: Բայց մեր հարուստները իրանց հարիւր հազարները հիւանդանոցների, պսպղուն պարգէների և սնտի պարծանքների համար են զոհաբերում, քան թէ հայրենի գրականութեան բարգաւաճման օգտին: Այս գիտակցութեանը գեռ նրանք չեն հասել:

Դառ. Սնգիրաբեան